

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені А. С. МАКАРЕНКА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

МІНГАЛЬОВ ПАВЛО В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ

УДК 780.616.432.083.6.036(4:477)«191»(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЦИКЛИ ФОРТЕПІАННИХ МІНІАТЮР В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЦІ
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ У КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ**

025 - Музичне мистецтво

02 - Культура і мистецтво

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Мінгальов П.В.

Науковий керівник: **Еньська Олена Юріївна** - кандидат
мистецтвознавства, доцент

Суми 2023

АНОТАЦІЯ

Мінгальов П. В. Цикли фортепіанних мініатюр в українській музиці початку ХХ століття у контексті тенденцій європейського модернізму. -
Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво, зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво». - Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, 2023.

У дисертації проведено дослідження формування циклу фортепіанних мініатюр як найважливішого жанру української музики початку ХХ століття. Процес становлення цього жанру розглядається в ракурсі філософських, естетичних та стильових концепцій 1900 - 1920-х років, що зумовило його винятковість за умов того часу, а також сильний вплив на фортепіанне мистецтво усього ХХ століття аж до сьогодення.

Актуальність теми дисертації ґрунтується на комплексному дослідженні змістовних, жанрово-стильових та інноваційних особливостей циклу фортепіанних мініатюр початку ХХ століття в українській музиці зазначеного періоду. Цикл фортепіанних мініатюр у цей час постає однією з основних форм у творчості багатьох видатних українських композиторів початку ХХ століття. Існуючі стильові координати цієї форми опрацьовували С. Людкевич та С. Борткевич. Поряд з тим, В. Барвінський Н. Нижанківський та Л. Ревуцький йшли далі, збагачуючи свою музичну мову сучасними їм засобами композиції. Творчий шлях низки інших митців був взірцем пошуку найновіших принципів і прийомів збагачення музичного висловлювання. Тенденції, закладені цими композиторами у циклах фортепіанних мініатюр, багато в чому передували аналогічним знахідкам у світовому фортепіанному мистецтві або впроваджувались водночас із зарубіжними сучасниками. Фортепіанна творчість цих композиторів - В. Ребікова, Ф. Якименка, М.

Рославця - стала підґрунтям дисертаційного дослідження.

Отже, актуальність пропонованого дослідження зумовлена викликами сучасної виконавчої практики та музичної науки, зокрема:

1) Значимістю циклу фортепіанних мініатюр в еволюційних процесах музичного мистецтва минулого та сьогодення.

2) Художньо-стильовою вагомістю цієї форми у створенні нових засобів фортепіанної виразності початку ХХ століття.

3) Необхідністю подальшого вивчення фортепіанної мініатюри як найважливішого жанру у творчості українських композиторів 1900-1920-х років.

4) Потребою в чіткому обґрунтуванні витоків, стилів і концепцій сучасної музики ХХІ століття у процесі її історичного поступу.

Об'єкт дослідження - цикли фортепіанних мініатюр у творчості українських композиторів початку ХХ ст.

Предмет дослідження - жанрові та стильові особливості циклів фортепіанних мініатюр в українській музиці у ракурсі розвитку європейського мистецтва початку ХХ століття.

Мета дослідження - розкрити специфіку циклічних форм української фортепіанної музики початку ХХ століття, виявити та обґрунтувати особливості модерністичних проявів у фортепіанній мініатюрі вітчизняних авторів цього періоду в контексті європейських тенденцій розвитку жанру.

Відповідно до мети сформульовано основні **завдання дослідження**.

Перше завдання - висвітлити стан розробки української фортепіанної музики як важливої складової європейської музичної культури у мистецтвознавчих дослідженнях та виявити важливі риси її розвитку наприкінці ХІХ - на початку ХХ століття.

Для вирішення поставленого завдання було: проаналізовано базу джерел та відзначено досягнення фортепіанної європейської та української музики початку ХХ століття; розглянуто стильові пошуки цього періоду, загальне та

особливе у творчості композиторів, які прагнули модернізації музичної мови та виходу за межі традиційної гармонії та форми; акцентовано увагу на особливостях творчості окремих композиторів цього періоду, проаналізовано шляхи їх подальшого втілення.

Друге завдання - проаналізувати становлення фортепіанного циклу мініатюр як одної з найважливіших форм початку ХХ століття, а також розкрити причини його високої затребуваності серед вітчизняних композиторів.

Для вирішення цього завдання було необхідно: позначити особливості вивчення циклів фортепіанних мініатюр як найважливішої форми музичного мистецтва зламу століть; розглянути його витoki та джерела популярності, а також розвиток в Україні до початку ХХ століття; дослідити певні унікальні риси жанру, завдяки яким він став одним із головних підґрунть українського та європейського модернізму.

Третє завдання полягало в розробці періодизації розвитку циклів фортепіанних мініатюр на теренах українського музичного простору на прикладі творчості композиторів, які відзначились найсуттєвішим та різновекторним внеском у модернізацію музичної мови.

Відповідно до цього, проаналізовано стильову різноманітність творчості українських композиторів початку ХХ століття; виявлено шлях усталення важливих тенденцій в українській музиці на зламі століть. У дисертації констатовано, що одними з перших творів, в яких впроваджено та закріплено найцінніші знахідки європейської музичної практики, були фортепіанні мініатюри В. Ребікова, Ф. Якименка та М. Рославця.

Четверте завдання - проаналізувати найважливіші в контексті тематики даної роботи твори зазначених митців, а також виділити фундаментальні стильові тенденції, на яких засновуються концепції цих мініатюр. Конкретизувати часові та історичні рамки, які пов'язують твори В. Ребікова, Ф. Якименка та М. Рославця з музикою їх європейських та американських колег

(Ч. Айвз та Г. Коуелл). Встановлено важливі напрямки у музичному мистецтві, відображені у циклах фортепіанних мініатюр українських композиторів; визначено їх специфічні риси, позначено взаємозв'язок європейської та української музики у контексті модернізації музичної мови та відображення цих трансформацій у жанрі фортепіанної мініатюри. Виявлено специфіку процесів стильових змін під впливом соціальних та політичних умов, які прямо чи опосередковано впливали на процеси пошуку новітніх виразних засобів тощо.

П'яте завдання - це спроба позначити взаємозв'язок стильових пошуків композиторів початку ХХ століття з новітніми тенденціями у літературі, живописі, театрі та архітектурі, окреслити взаємини між пріоритетними напрямами культури України та її музичним простором, у тому числі й фортепіанного мистецтва, а також охарактеризувати передумови виходу фортепіанної творчості за межі традиційних засобів виразності кінця ХІХ - початку ХХ століття, розглянути результат цього процесу, як один із чинників відродження вітчизняного музичного мистецтва.

Отже, **наукова новизна** отриманих результатів полягає в тому, що вперше в українському музикознавстві:

- розглянуто нові музикознавчо-теоретичні підходи до вивчення циклів фортепіанних мініатюр в українському музичному доробку початку ХХ століття;
- вперше у науковий обіг введено знання про великий корпус творів циклів фортепіанних мініатюр, у яких найяскравіше виявилися тенденції модернізації музичної мови;
- крізь призму мініатюри проаналізовано змістовні та жанрово-стильові особливості, характерні фортепіанній музиці зазначеного періоду;
- виявлено нові тенденції щодо синтезу мистецтв та взаємозв'язку / взаємовпливів новітніх стильових зрушень в українському та європейському музичному просторі;

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання основних положень, матеріалів і висновків дисертації при написанні наукових праць на відповідну тематику; вони представляють інтерес для професійних музикантів (музикознавців, композиторів, виконавців), мистецтвознавців, культурологів та можуть збагатити концертний і педагогічний репертуар всіх рівнів музичного навчання. Матеріали дисертації також можуть бути використані в навчальних курсах вищої професійної музичної освіти («Історія фортепіанного виконавства», «Виконавська інтерпретація», «Аналіз музичних творів» та ін.). Запропонована методика вивчення музичних творів, як і загальні висновки можуть сприяти розробці та вдосконаленню методології музичної критики, а також стимулювати подальші дослідження проблем розвитку історичних та сучасних національних композиторських шкіл.

Ключові слова: фортепіанна мініатюра, цикли фортепіанних мініатюр, стиль і жанр, стильові парадигми, музична форма, українська фортепіанна музика початку ХХ століття, семантика, синтез мистецтв.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових збірниках, затверджених МОН України як фахові:

1. Мінгальов П. В. Фортепіанна мініатюра початку ХХ століття як конгломерат творчих пошуків композиторів (на прикладі фортепіанної творчості В. Ребікова). Українське музикознавство. Київ, 2020. Вип. 46. С. 152-165. URL: <http://musicology.com.ua/article/view/234614>
2. Мінгальов П. В. П'ять прелюдій Миколи Рославця у віддзеркаленні академічних і авангардних течій свого часу. Культурологічна думка : збірник наукових праць. Київ : Інститут культурології Національної а мистецтв України, 2021. № 20. С. 179-187. URL: <https://www.culturology.academy/wp->

[content/uploads/Kulturologichna dumka 20 2021.pdf](https://doi.org/10.33287/222223)

3. Мінгальов П. В., Гончаренко О. В. Цикли мініатюр Ф. Якименка в контексті тенденцій фортепіанного мистецтва України початку ХХ століття. Музикознавча думка Дніпропетровщини : збірник наукових праць Дніпропетровська академія музики імені М. І. Глінки. Дніпро : ГРАНІ, 2022. Вип. 22 (1). С. 294 - 313. DOI <https://doi.org/10.33287/222223>

Публікації апробаційного характеру:

4. Мінгальов П. В. Фортепіанна мініатюра у контексті жанрово-стильових пошуків В. Ребікова. Сучасні соціокультурні процеси: компетентісно-аксіологічний аспект : матеріали міжнар. науково-практ. онлайн-конф. (ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 28-29 жовтня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 94-96.

5. Мінгальов П. В. Прелюдії Ф. Якименка у контексті трансформації жанру фортепіанної мініатюри. Захід-Схід: культура і мистецтво : матеріали міжнар. науково-творчої інтернет-конф. (ОНМА імені А. В. Нежданової, 2425 вересня 2021 року). Одеса : Астропринт, 2021. С. 350-352.

ANNOTATION

Mingalov P. Cycles of piano miniatures in Ukrainian music of the early 20th century in the context of the European modernism trends - qualified scientific work on the rights of the manuscripts.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 02 Culture and Art in specialty 025 «Musical Art». - A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University. - Sumy, 2022.

The dissertation researches the formation of the cycle of piano miniatures as the most important genre of Ukrainian music in the early 20th century. The process of formation of this genre is considered in the perspective of philosophical, aesthetic and stylistic concepts of the 1900 - 1920s, which determined its exclusivity the

conditions of that time, as well as a strong influence on the piano art of the entire 20th century up to the present day.

The relevance of the research topic is based on a comprehensive study of the substantive, genre-stylistic and innovative features of the cycle of piano miniatures in Ukrainian music of the early 20th century. At this time, the cycle of piano miniatures appears as one of the main forms in the work of many prominent Ukrainian composers of the beginning of the 20th century. Stylistic coordinates of this form were worked out by S. Lyudkevich and S. Bortkevich. At the same time, V. Barvinskyi, N. Nyzhankivskyi and L. Revutskyi went further, enriching their musical language with contemporary means of composition of their time. The creative path of a number of other artists was an example of the search for the latest principles and methods of enriching musical expression. The trends built by these composers in the cycles of piano miniatures, preceded similar findings in world piano art or were implemented at the same time with foreign contemporaries. The piano works of these composers - V. Rebikov, F. Yakymenko, M. Roslavets - became the basis of the dissertation research.

Therefore, the relevance of the proposed study is determined by the challenges of modern performance practice and music science, in particular:

- 1) The significance of the cycle of piano miniatures in the evolutionary processes of musical art of the past and present.
- 2) The artistic and stylistic importance of this form in the creation of new means of piano expressiveness at the beginning of the 20th century.
- 3) The necessity of further study of the piano miniature as the most important genre in the work of Ukrainian composers of the 1900-1920s.
- 4) The need for a clear justification of the origins, styles and concepts of modern music of the XXI century in the process of its historical progress.

The object of the study is cycles of piano miniatures in the work of Ukrainian composers of the early 20th century.

The subject of the study is the genre and style peculiarities of cycles of piano

miniatures in Ukrainian music from the perspective of the European art development of the early 20th century.

The aim of the study is to reveal the specifics of the cyclical forms of the early 20th century Ukrainian piano music, to identify and substantiate the features of modernist manifestations in the piano miniatures of national authors of this period in the context of European trends in the genre development.

In accordance with the goal, the **main tasks of the study** are formulated as:

The first task is to highlight the state of Ukrainian piano music development as an important component of European musical culture in art studies and to identify important characteristics of its development at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries.

In order to solve the task, the source base was analyzed and the achievements of European and Ukrainian piano music of the early 20th century were noted; the searches of the style features of this period are have been studied, common and special in the work of composers who sought to modernize the musical language and go beyond traditional harmony and form; attention is focused on the peculiarities of individual composers of this period creativity and the ways of their further implementation are analyzed.

The second task is to analyze the formation of the piano cycle of miniatures as one of the most important forms of the early 20th century, as well as to reveal the reasons for its high demand among national composers.

To solve this task, it was necessary: to indicate the peculiarities of cycles of piano miniatures study as the most important form of musical art at the turn of the century; to find out its origins and sources of popularity, as well as its development in Ukraine until the beginning of the 20th century; to explore certain unique features of the genre, that made it one of the main foundations of Ukrainian and European modernism.

The third task was to develop a periodization of the cycles of piano miniatures development in Ukrainian musical space on the examples of the pieces of composers

who were distinguished by the most significant and multi-vector contribution to the musical language modernization.

Accordingly, the stylistic diversity of Ukrainian composers oeuvre in the beginning of the 20th century was analyzed; the way of important trends establishment in Ukrainian music at the turn of the century was revealed. The dissertation stated that one of the first works, in which the most valuable findings of European musical practice were implemented and consolidated, were the piano miniatures of V. Rebikov, F. Yakymenko, and M. Roslavets.

The fourth task is to analyze the most important works of these artists in the context of the topic of this work, as well as to highlight the fundamental stylistic trends on which the concepts of these miniatures are based. To specify the time and historical frameworks that connect the works of V. Rebikov, F. Yakymenko and M. Roslavets with the music of their European and American colleagues (C. Ives and H. Cowell). Important directions in musical art, reflected in the cycles of piano miniatures of Ukrainian composers, have been established; their specific features are determined, the relationship between European and Ukrainian music is identified in the context of the musical language modernization and the reflection of these transformations in the genre of piano miniatures. The specifics of the processes of stylistic changes under the influence of social and political circumstances, which directly or indirectly influenced the processes of searching for the newest means of expression, etc., were revealed.

The fifth task is an attempt to indicate the relationship between the stylistic searches of the early 20th century composers and the latest trends in literature, fine arts, theater and architecture, to outline the connection between Ukrainian music, including piano art, and other priority areas of Ukrainian culture, as well as to characterize the preconditions for going piano art going beyond the late 19th and early 20th centuries traditional means of musical expression, to consider the result of this process as one of the factors of the Ukrainian musical art revival.

So, **the scientific novelty of the obtained results** is that for the first time in

Ukrainian musicology:

- were considered new musicological and theoretical approaches to the study of cycles of piano miniatures in the Ukrainian musical oeuvre of the early 20th century;
- for the first time, there was introduced into scientific circulation the knowledge about the large corpus of cycles of piano miniatures, in which the trends of the musical language modernization were revealed the most vividly;
- content and genre-stylistic characteristic of piano music of the specified period are analyzed through the prism of miniatures;
- new trends regarding the synthesis of arts and the interconnection / mutual influence of the latest stylistic shifts in the Ukrainian and European musical space were found out.

The practical significance of the research results is the possibility of using the main provisions, materials and conclusions of the dissertation in subsequent researches on relevant subject; the results are of interest to professional musicians (musicologists, composers, performers), art historians, cultural scientists and can enrich the concert and pedagogical repertoire of all levels of musical education musicians. The dissertation materials can also be used in training courses of higher professional music education ("History of piano performance", "Performance interpretation", "Analysis of musical works", etc.). The proposed method of studying musical works, as well as the general conclusions, can contribute to the development and improvement of the music criticism methodology, as well as stimulate further research into the problems of the development of historical and modern national composer schools.

Key words: piano miniature, cycles of piano miniatures, style and genre, style paradigms, musical form, Ukrainian piano music of the beginning of the 20th century, semantics, synthesis of arts.

LIST OF PUBLISHED ARTICLES ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

The articles in Ukrainian scientific professional journals:

1. Mingalov P. Piano miniature of the beginning of the 20th century as a conglomerate of creative searches of composers (on the example of V. Rebikov's piano work). *Ukrainian musicology*. Kyiv, 2020. Issue 46. P. 152-165. URL : <http://musicology.com.ua/article/view/234614>

2. Mingalov P. Five preludes of Mykola Roslavets as a reflection of the academic and avant-garde currents of his time. *Cultural thought: a collection of scientific papers*. Kyiv: Institute of Culture of the National and Arts of Ukraine, 2021. No. 20. P. 179-187. URL: [https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/Kulturologichna dumka 20 2021 .pdf](https://www.culturology.academy/wp-content/uploads/Kulturologichna_dumka_20_2021.pdf)

3. Mingalov P., Goncharenko O. F. Yakymenko's cycles of miniatures in the context of trends in piano art of Ukraine at the beginning of the 20th century. *Musicological opinion of the Dnipropetrovsk region: a collection of scientific works of the Dnipropetrovsk Academy of Music named after M. I. Glinka*. Dnipro: HRANI, 2022. Issue 22 (1). P. 294 - 313. DOI <https://doi.org/10.33287/222223>

Research works which certify the approbation of the materials of the thesis:

4. Mingalov P. Piano miniature in the context of genre and style searches of V. Rebikov. *Modern sociocultural processes: competence-axiological aspect: materials of the international scientific and practical online conf. (PNPU named after V. G. Korolenko, October 28-29, 2020)*. Poltava, 2020. P. 94-96.

5. Mingalov P. Preludes by F. Yakymenko in the context of the transformation of the piano miniature genre. *West-East: culture and art: materials of the international scientific and creative internet conference (ONMA named after A. V.*

Nezhdanova, September 24-25, 2021). Odesa: Astroprint, 2021. P. 350-352

